

FOLKLORA BAĞLILIQ

Ebukef EZİMLİ

Bedii yaradıcılıqda en yaşarı xatt-xalq yaradıcılığına, folklorla bağlı xatdır. XX. yüzüilliyin 20 ci illerden başlayaraq, edebiyat siyasi meydanlara çekildikçe ne qeder öz ideya , bedii-estetik çəkisini, poetik maxsusluğunu itirmişse, xalq hayatını, məişetine, ma'nevi-exlaqi aleminə üz tütüqca, öz me'yarını ve ruhunu o qadar saxlamağa çalışmışdır. Bu ma'nada bedii senetle elmi fikir arasındaki əlaqələr edebiyatşünas alimlərin diqqət mərkəzində olmuşdur.

20-ci iller ictimai-siyasi meydana yeni hökm və qaydalar gətirdi. Bu hökmlər edebiyatın, bedii senetin üzərində de öz meydanını genişləndirdi. Bu dövrdə yaradıcılığa başlayan şairlər sözün poetikasına, lirizminə yox, siyasi mövqeyinə, ideyasına görə qiymətləndirilmişdir.

En yeni dövr Azərbaycan poeziyasının təşəkkülü və inkişafı mənzərəsini gözələrimiz önünə gətirərk, xalq şairi Osman Sarıvelli'nin /1905-1990/ adını çəkmək olmaz. Osman Sarıvelli şəxsiyyətinin və poeziyasının əsas ideoloji və bedii-estetik xətti-folklorla bağlı olub.Bu anlamda, Naxçıvan Dövlət Universitetinin professoru, uzun illərdir folklorla əit axtarıqları, apararı, bedii yaradıcılığın folklorla əlaqədar prinsiplərini tədqiq əden Məhərrəm Cəferovun da özünəməxsus xidmətləri vardır.

Prof. Məhərrəm Cəferov neçə illərdir xalq Şairi Osman Sarıvelli'nin yaradıcılığı ilə bağlı tədqiqatlar aparır. Onun bu günlərdə Bakıda nəşr ədilen "Xalqla bağlı sənətkar" (Baku, 1996) kitabı da bu sahədə aparılan səriyə tədqiqatların nümunəsidir. Məhərrəm Cəferov 25 ilə yaxındır ki, Naxçıvan Dövlət Universitetinin ədəbiyyat bölməsində işləyir. 70-ci illərdən mətbuatda 60-dən artıq elmi məqələləri dərc ədilmiş, beş kitabı nəşr olunmuştur. İndi universitedə Humaniter fakultətin dekanıdır.

Xalq yaradıcılığına, folklorla bağlılıq onun elmi axtarıqlarının əsas istiqaməti olub. "Azərbaycan folkloru antologiyası" səriyasından buraxılan birinci cildin"Naxçıvan folkloru"/ nəşr ədilməsində xüsusi xidmətləri var. Xalq yaradıcılığı nümunələrinin xeyli hissəsini o toplamışdır. Antologiyaya 1984-cü ildə işıq üzü görmüşdür. Buradakı nümunələr janr və mövzu xüsusiyyətlərinə, ideya prinsiplərinə görə Azəri türklərinin milli-mənevi dünyasının özünəməxsus cəhətlərini əks etdirir.

Folklor milli-mənevi ələmin ifadəsi olmaqla, daimi, bəşəri xətdir. Sovyet dövründə milli ədəbiyyatlara, yazıçı və şairlərə qarşı sət təzyiqlər folklorun yayılmasında, təbliğində de əsas əngəlli çəvrilmişdir. Diger bir tərəfdən folklorla üz tutmaq, ona sөykənmək hem de təzyiqlərdən uzaqlaşmaq me'yarı olub. Uzun illərin milli təzyiq və məhrumiyətlərdən folkloru, xalq yaradıcılığı ruhunu ön xəttə çıxarmaqla uzaqlaşdırmaq olardı. Bu mənada M. Cəferov da şair O. Sarıvelli yaradıcılığının folklorla, xalq yaradıcılığı ruhu ilə bağlı xüsusiyyətlərini tədqiqat obyektinə etmişdir. M.Cəferovun O.Sarıvelli yaradıcılığını tədqiq etməsi təsadüfi deyildir. "Osman Sarıvelli və işıq yaradıcılığı"/Baku, 1981/kitabı araşdırmaların uğurlu yekunu idi.

Məhərrəm Cəferov öz araşdırmalarında O.Sarıvelli və xalq yaradıcılığı, folklor problemlərinə hansı bucaqlardan yanaşmışdır. Osman Sarıvelli, hər şeydən əvvəl, 1920-ci ildən başlayan ən Yeni dövr Azərbaycan poeziyasının yaradıcılarından olub. Şairin uğurları, ideya-estetik və poetik axtarıqları, qağçı və mərahətliqları sovyet cəmiyyətinin tələbləri, siyasi təzyiq və qəliblərə sıx bağlı olmuşdur. Tədqiqatda O. Sarıvelli'nin folklorla, xalq yaradıcılığı ilə əlaqəli və seçilmiş mövqeyi bir neçə istiqamətdən diqqət mərkəzinə çəkilmişdir: birincisi, folklorun O. Sarıvelli yaradıcılığında oynadığı rol, ikincisi, O. Sarıvelli'nin folklorla Məntəsibəti, üçüncüsü, folklorla və

xalq yaradıcılığına dövrün, ayrı-ayrı sənətkarların folklorla münasibətdə tutduqları mövqe və buna O. Sarıvəllinin münasibəti.

Problemlerin hamısı öz məzmun və ehatə dairəsinə görə maraqlı və tutarlıdır. Elmi, nəzəri estetik təhlil prinsiplərinin tam mə'nədə dolğun və ehatəli olmadığını nəzərdə saxlamaqla, araşdırmaların bədii-estetik istiqamətləri haqqında fikr söyləmək olar.

20-30-cu illərdə-hələ yaradıcılığının ilk mərhələsinə qədəm qoyduğu vaxt O. Sarıvəllini kimi şairlərin yaradıcılıq ruhunu mövcud siyasi hökmlərin, kommünist ideologiyasının ritmi üstündə kökləmək tələbləri duyulurdu. Tədqiqatçı diqqəti buna yönəldir ki, O. Sarıvəllini sonralar bu problemləri şərh edərkən öz elmi-ideoloji mövqeyini də əks etdirmiş olur. O. Sarıvəllini 20-30-cu, 40-cı illərin ədəbi-siyasi mənzərəsi barədə yazır: "Bu cür tənqidçilərin/folklorla, xalq yaradıcılığına zidd mövqedə dayanmaların. E.Ə./yanında az qalır ki, zəngin folklorumuzun, mə'nəli nağıllarımızın, dəhiyəne dastanlarımızın, əhəngdar bəyatılarımızın, şirin qoşmalarımızın adını belə çəkmək olmasın".

Tədqiqatçıya görə, bütün bunlar O. Sarıvəllini kimi şairlər üçün kəskin siyasi sədd idi. O. Sarıvəllini öz şe'rləri ilə bu sədərdən keçməyə çalışıb və demək olar ki, ona da nail olub. Və bütün bu doktrinalardan, hökmlərdən ucedə durmaq öz şe'ri mə'nəsinə, yaradıcılığında xalq ruhunu saxlamaq böyük hünər tələb edirdi. Bu mə'nədə Osman Sarıvəllini öz xalqiliyinə, milliliyinə sadiq qaldı. Şe'rdə forma, məzmun yeniliyi, orijinallıq onun yaradıcılıq dünyasında xüsusi cizgilərə çevrildi. Bütün bu məsələlərə elmi münasibət bildirmək, Osman Sarıvəllini poeziyasının, Osman Sarıvəllini şəxsiyyətinin təmliğini göstərmək üçün tədqiqatçı Mehərrəm Cəferov məsələlərə elmi-konseptual baxımdan yanaşmaq prinsipini qarşısını məqsəd qoymuşdur. Hər şeydən əvvəl, tədqiqatçı bu məsələyə diqqət yetirir ki, O. Sarıvəllini şair kimi xalqidir; xalq ruhuna, psixologiyasına bələdlək və yaxınlıq onun şe'ri mə'nəsinin, poeziyasının bədii-poetik, ideya-estetik qayesinə çevrilmişdir.

Başqa bir elmi istiqamət: M. Cəferov, hər şeydən əvvəl, şe'ri O. Sarıvəllinin poeziyamızda, ədəbi mübarizə meydanında tutduğu mövqeni diqqət mərkəzinə çəkir O. Sarıvəlliniyə xalq ədəbiyyatının keşiyində duran sənətkar kimi yanaşır. Onun böyüklüyünü və ədəbi-tarixi mövqeyini hər bir zamanın və mərhələnin tipoloji seçiyəsi, siyasi-ictimai tələbləri ilə bağlı kontekstdən araşdırır görkəmli ədəbiyyatşünas alimlərin, şe'ri və folklor şünasların O. Sarıvəllini haqqında dedikləri fikr və mülahizələrə istinad edir.

O. Sarıvəllini yaradıcılığının əsas qayəsi realizmə bağlıdır. Bu məsələyə tədqiqatçı, şe'rin baxışları, elmi mövqeyi daxilindən yanaşaraq yazır: "Osman Aşıq Ələsgərin, Aşıq Şəmşirin, Aşıq Hüseyn Cavanın yaradıcılığında tez-tez rast gəldiyimiz ictimai matləblərdən, həyatı ideallarından dənışərken, ilk növbədə, Aşıq poeziyasında realizm məsələsinin hallerinə girişirdi" /sh.29/. Ümmumiyyətlə, O. Sarıvəllini və xalq yaradıcılığının mövzusunə tədqiqatçı öz müşahidələri, elmi qənaətlərindən yanaşmış və bunun konkret elmi seçiyələrini verəbilmişdir.

Folklor və yazılı ədəbiyyat probleminə əsas istiqamətlərdən biri-hər hansı bir sənətkarın xalq yaradıcılığında bənrelənməsi məsələsidir. Tədqiqatçı bu məsələyə xüsusi qayğı ilə yanaşmışdır. O. Sarıvəllinin tə'sirləndiyi və bütün yaradıcılığının boyu üz tutduğu sahə aşıq yaradıcılığının, aşıq şe'ri olub. Azərbaycanın Dədə Qorqud, Qurbani, Aşıq Abbas Tufarqanlı, Sarı Aşıqdan üzü bəri bütün sənətkarları xalqın ruhunu, mə'nəvi dünyasını özündə yaşatmışdır. Tədqiqatçı haqq olaraq yazır ki, "xalqlilik və vətənpərvərlik ruhunda olan müasir Azərbaycan poeziyasının, onun nailiyyətlərini və ən yaxşı nümunələrini dastanlardan, və aşıq şe'rinə ayrı təsevür etmək çətindir" /sh.53/. Şe'rin sosial-ictimai qayəsi, forma-məzmun prinsipləri ilə bağlı uğurlar məhz bu söykə ilə əlaqədardır. M. Cəferov öz elmi mülahizələrini bu istiqamət üzərində qurmaq, O. Sarıvəllini poeziyasının bədii-poetik gücünə diqqət yetirmək üçün aşıq şe'rinə sənətkarlıq problemlərini ön xattə çıxarmışdır.

Prof. Muhərrəm Cəferov folklorla bağlı araşdırma və təhlillərində elmiliyə əsas diqqət yetirmiş, faktlara özünəməxsus marağ dairəsindən yanaşmışdır.

Bələliklə, folklor, xalq yaradıcılığının daimi və yaşarın mövzu kimi, M. Cəferovun uzun müddət narahət etmiş və bu narahatlıqlar kontekstində bir alim, folklorşünas kimi o öz sözünü deməyə çalışmışdır.

Bələliklə, folklor, xalq yaradıcılığının daimi və yaşarın mövzu kimi, M. Cəferovun uzun müddət narahət etmiş və bu narahatlıqlar kontekstində bir alim, folklorşünas kimi o öz sözünü deməyə çalışmışdır.